

spregledal, da se v marksizmu-leninizmu spaja nenavadno, morda že kar perversno dvoje sestavin, ki sta obe na videz naperjeni zoper metafizični, socialni in moralni nihilizem, v resnici pa sta njegovo skrajno utelešenje. Etatizem, ki se razglša za sredstvo na poti k uresničenju končnega cilja – »kraljestva svobode« na zemlji – je bil pri Leninu opravičen z argumenti, ki nosijo na sebi neizbrisen pečat dokončnega, z ničimer omejenega socialnega, moralnega in kulturnega nihilizma. Toda tudi stanje prihodnjega »kraljestva svobode«, ki naj bi mu etatistično nasilje bilo zgolj priprava – nujno zlo, ki iz sebe rodi zgolj dobro – je bilo utopična projekcija nihilistične anarhije. Končni cilj komunizma je bil tako kot pri anarhistih 19. stoletja družba brez države, religije, zakonov, ustanov in slojev, najbrž tudi brez kulture in umetnosti. V tem utopično zarisanim stanju ni bilo mesta za vrednote, ki jih je Vidmarjevo svobodomiselstvo hotelo rešiti pred vsemogočnim razraščanjem modernega nihilističnega duha. Tragičnost Vidmarjevega svobodomiselstva je bila v tem, da je svojo karto stavilo na sile, ki so bile pristen del nihilizma, v katerem je to svobodomiselstvo videlo svojo največjo nevarnost. To pa je paradoks, ki ga je komaj mogoče razumeti. Lahko si ga razlagamo z domnevo, da se svobodomiselstvo tudi takrat, ko se mu zdi, da je premagalo nihilizem, ves čas giblje v njegovi nevarni bližini; in da se nazadnje ravno tisto, v čemer si je našlo svojo varno gotovost, razkrije kot najnevarnejša nihilistična prevara.

Jedro tihote

Nevin
Birsa

KI POJE SREDI JEDRA TIHOTE

Odkril sem ozemlje
ki poje sredi jedra tihote.
Kdo ve, kaj sem odkril,
katero jodovo obvezo sem snel,
katero oblačilo sanj sem oblekel,
in majhna torbica smodnika, ki sem jo prinesel

s seboj iz pekla, se kadi, v zametku,
 se kadi,
 preizkuša srh ravnin in bede,
 zlata, vgraviranega v ogromne portale smrti,
 vse si prinesel s seboj.

kar potrebuje občestvo:

lestve strahu, izbruhe
 suhih vulkanov, nemoč prepolnih arzenalov,
 ples šibkih dečjih nog, papir,
 ki šelesti v šivankinem ušesu . . . Vse si prinesel
 s seboj.

Le tenki naboj
 las, ki kroži kot satelit,
 izoliran od neurja in pegastih situl mraza,
 se krči v dišečo rožo
 isker, zanesenih
 v opoju čarobne sladkobe pomladi in
 resastih vlaken, ki vzbujajo gluho samoto,
 okrašeno z neznatnim vonjem dima
 te ognjene pomladi!

PERJANICE DNEVA

Perjanice dneva so nabite
 s tvojo krvjo, atlas,
 skopa svetloba klockota
 kot kamenčki po tvojih zlatih,
 slinastih ustih, žejnih polnočnih zvezd:
 vse se je utelesilo
 v ozkem rezilu mraka,
 ki se suši na obrežju,
 z maskami apnenca in s frekvenco podkev
 in morskih zvezd, iz alg, hrepenenja pinij,
 presnavljanja amfor, v največjih globinah.

Glej,

pastirice z vrha gorá
 prihajajo v dolino s suhimi prameni
 planik, snega in ozona,
 in vse prihaja v oči in ušesa, kakor oddaljeni zvon.

Ti, glej, tam daleč,
 kjer se blešči mrak,
 in kjer je mrak svetloba.

STEKLENO BODALO LJUBEZNI

Čutim, da je jezdec
na rdečem pladnju vetra uprl
kazalec proti zvezdam,
krhkim kot stekleno bodalo ljubezni,
čutim, da se skale obračajo k svojemu obrazu
in solze k svojemu –
obveze, mokre kot suhi dež,
so bile poškopljene z mrzlico strahu,
in meso na žaru je postajalo gnusno:
črvi, sladki med,
črvi, v ogromnem zrklu senc,
črvi v perutnicah obteženih ptic,
ki so padale, padale, padale.

Še zmerom čutim svoj obraz,
poln zvezdnega soja,
in različne kače, glen, zublji vodá
žuborijo čez kanale in nasipe,
in železo se spreminja v ogenj
in oči se množijo kot site podgane,
ki jedo same sebe, in vlačuge so se zatele
v moje bujne lase: ostrí se nož,
in vsi prihajajo k ranjenemu listu.

DVA ZLATA GOLOBA

Neizrekljivo sem utrujen od
žvenketanja dveh golobov,
ki se spreletata v moji glavi.
Lepa je ta broška, ki sem si jo
pripel na prsi vetrov,
in misleč na smrt, ki morda nikdar ne pride,
zavreščim kot nora luna, kot nabrekle žile.

V dimu, gostem kot skale ali vodik,
nékdo toži: glas se počaja
čez lovorove liste. Kaj sem storil
s svojim srcem, da je pomodrelo kot tišina?

Utapljam se v črnilu,
kri burka zlato svetilko,
od katere se oddaljujem:
kukavica se oglasi iz mreže vejevja,
in tudi tu slišim trepet zlate svetilke,

od katere se oddaljujem: tu in povsod,
 stoječ v vodah čudovitih zvezd,
 tu in nikjer, padajoč v gluhi soj svetilk,
 tako zlatih, da moram jokati,
 in spet se oddaljujem,
 in spet šelestijo zlati čeveljčki svetilk,
 ki se množijo, in bolijo me oči,
 in v moji glavi frfotata,
 zmedena od svetlobe,
 dva zlata goloba.

VEDEL SEM   Globina papirja, ko sem odprl oči,
 temotna ravnina, koder sem se dolgo
 iskal, a nisem iskal samega sebe:
 v duhu sem videl postave,
 poševne kot dež,
 revne in drobne,
 ki so ihtele na stopnišču belih listov
 in neprijaznih hiš,
 v komaj nedolžni mavrici prihajajoče noči.

Vedel sem,
 da bo sleherna ura,
 zaprta v obleko uharic,
 nosila seme
 vijočega se arzenala, spiralastega dima solz,
 ki so se pojavile, nenadoma, sredi
 mokrih rastlin kot neurje
 in kot silikati ovdovelih rož.

Vedel sem,
 da bo pregnetena zemlja
 ponovno jokala s slepimi solzami,
 boalnimi vekami,
 s koščki utrinjajočih se velikih zvezd,
 in ugašali bodo v bolečini umirajoče krvi.

KDO RAZUME TEGA ČLOVEKA   Kakšne sile se sproščajo
 v meni! Kdo razume tega človeka,
 kdo naj govori o njem, razen njega?

Testirali so me psihiatri,
zmešani psihologi, pregledali so me vsi
specialisti: od nevrologov do mazačev,
od vračev do samoukov: srce je bilo
kot noro. (Je nor?)

Piše pesmi, so dejali. To je norost.

Nisem zaspal z glavo pod kamnom:
(in spočel se je blisk,
nedoumljiv in dolg kot stoletje,
tudi tisočletje je minilo,

blisk

pa je trajal, zažgal moje lase in moje srce,
blisk je trajal: s svojo vezenino
me je obšel od korenin do sluha,
in deblo, ki ni moglo zogeneti ne zaspati,
se je razplamtelo
in naelektrilo vse telefone, žice, slušalke!).

Jože
Pogačnik

Pisma iz zaklonišča

I. PISMO IZPOVEDI IN POJASNIL

Z novim letom 1981 sem prevzel mesto univerzitetnega učitelja slovenistike in jugovzhodnoevropske komparativistike na univerzi v Osijeku. Tamkajšnja Pedagoška fakulteta je bila takrat mlada; potrebovala je kader in nove ideje. Med njenimi zaposlenimi je bila na humanističnih oddelkih kar cela vrsta ljudi, ki sem jih poznal iz svojega seminarja v Zagrebu ali Novem Sadu. Med nami so vladali čudoviti odnosi, kar je bilo najbrž poglavitni razlog, da sem dobil in sprejel vabilo, da se preselim v to vzhodnohrvatsko mesto.

Ni mi bilo žal! Prekrasni ljudje in čudežna okolica so mi vsaj eno desetletje v življenju izpolnili s polnostjo in zadovoljstvom. Pregovorna slavonska širina me je sprejela v celoti in omogočila, da normalno in lepo živim. Na fakulteti smo odpravljali »otroške bolezni« mlade ustanove, ki smo jo koncipirali programsko alternativno v odnosu do Zagreba in do drugih hrvaških univerzitetnih središč (Reka, Zadar). Študente smo prebudili, da so sami začeli študirati in iskati, dolgočasne študijske programe smo preobrazili v aktualno in živo gradivo, podiplomski študij pa je bil vzor